

TEMA 12. LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

1. DEL COP D'ESTAT A LA GUERRA CIVIL

Els insurrectes contra la República havien previst un pronunciament militar que els permetés apoderar-se dels òrgans de govern, decretar l'Estat de guerra i d'extingir els signes d'oposició. Havia de ser una operació ràpida, però al cap d'una setmana l'evidència que el cop militar no havia triomfat, i la divisió del país en dos bàndols, va originar una guerra civil.

1.1. L'aixecament militar

El pronunciament anomenat Alzamiento Nacional, es va iniciar el **17 de juliol** a **Melilla**. El dia **18** va arribar al Marroc el general **Franco** des de Canàries i va prendre el **comandament de l'exèrcit d'Àfrica**, el més preparat i més ben armat de la República. El mateix dia 18 es van revoltar uns altres caps militars:

- Mola a Pamplona
- Queipo de Llano a Sevilla
- Goded a Mallorca
- Cabanellas a Saragossa

Als militars s'hi van afegir sectors falangistes i carlins.

El govern de la República **va trigar a reaccionar** a la insurrecció. Malgrat els advertiments, ni Azaña ni el cap de govern Casares Quiroga van prendre mesures el dia 17 i 18 de juliol, i es va perdre temps vital per a la defensa de la República. Casares Quiroga va dimitir i Azaña va nomenar José Giral cap de govern.

La primera mesura presa el 19 de juliol va consistir a autoritzar el **lliurament d'armes** als anarquistes, republicans, socialistes, comunistes, etc. Van ser ells, juntament amb una part de l'exèrcit lleial a la República i la Guàrdia d'Assalt, els qui van plantar cara, especialment a Madrid i a Barcelona, als colpistes i van impedir l'èxit del pronunciament militar.

Pronunciament triomfa a: Castella i Lleó, Navarra, Galícia, Balears, Canàries i algunes ciutats Andalusès

Pronunciament fracassa a: Catalunya, València, Múrcia, franja cantàbrica, Castella-La Manxa, Extremadura i gran part d'Andalusia. Fracassa sobretot a Madrid i a Barcelona.

1.2. La insurrecció a Catalunya

Encarregat de dirigir la insurrecció a Catalunya: **general Goded**. El dia 18 de juliol va dirigir el pronunciament a Mallorca i Eivissa, que van quedar en mans dels insurrectes, i el 19 va desplaçar-se a Barcelona. Hi van trobar una forta resistència de les forces de l'ordre lleials al govern i de les organitzacions obreres. Durant tot el dia 18 les organitzacions d'esquerra havien demanat que els donessin armes. Aquests grups, juntament amb la Guàrdia d'assalt i la Guàrdia Civil, es van enfrontar, amb les unitats militars insurrectes.

Goded en arribar a Barcelona va reorganitzar les tropes, però era massa tard. Al vespre va ser assaltada la capitania general i el general es va rendir i va ser detingut. El cop havia fracassat.

La victòria es va celebrar com un gran triomf popular, ja que el paper de les **organitzacions d'esquerra havia estat decisiu**.

1.3. La consolidació dels bàndols

Els insurrectes ocupaven una bona part del territori espanyol, el pronunciament no havia triomfat, però tampoc no va ser extingit totalment pel govern i la situació va derivar cap a un enfrontament civil armat, i va originar la formació de dos bàndols:

- **Insurrectes:** formats per militars, conservadors, monàrquics de dretes, grups catòlics, falangistes, tradicionalistes (carlins) i els que s'havien **oposat a les reformes de la República**. Tenien com a suport i inspiració el feixisme i es definien com a "nacionals" (per la defensa que feien de la unitat d'Espanya) i catòlics.
- **Lleials a la República:** eren bàsicament les classes populars: obrers i empleats, petita burgesia i pagesos sense terres. La majoria estaven afiliats o influïts per les organitzacions socialistes, comunistes i anarcosindicalistes i eren anomenats rojos per la dreta. A més, hi havia classes mitjanes republicanes i un grup abundant d'intel·lectuals i artistes. Tots **defensaven la legitimitat republicana** i havien fet costat al Front Popular, però representaven interessos molt diversos: desde sectors reformistes fins agrups revolucionaris.

2. PER QUÈ LA GUERRA CIVIL VA ASSOLIR UNA DIMENSIÓ INTERNACIONAL?

Des del primer moment, la Guerra civil Espanyola, va tenir una gran repercussió internacional. L'esclat de la guerra a Espanya es va veure com una **confrontació** entre les **forces democràtiques** i, en part, revolucionàries (socialistes i comunistes), i els **règims feixistes** en ascens (Alemanya i Itàlia). Es va creure aleshores que a Espanya s'estava produint l'enfrontament armat que molts temien a escala mundial.

- **L'opinió democràtica progressista** mundial va estar a favor de la **República**. També, els partits obrers i l'URSS.
- **Les forces conservadores** de les democràcies (França, Regne Unit), i els governs feixistes (Itàlia i Alemanya) veien en la **insurrecció de Franco** un fre a l'expansió del comunisme. El catolicisme tradicional també va estar a favor dels rebels, igual que el papat.

Tant els insurrectes com el govern legítim de la república van recórrer a l'exterior per tal de trobar suports:

- Els insurrectes van enviar agents als països feixistes per obtenir ajuda militar.
- El govern de la República va demanar col·laboració militar i política, en primer lloc a França, que també tenia un govern del Front Popular. Però els governants de les democràcies (França, Regne Unit, EUA) van ser molt prudents per por que el conflicte es pogués escampar per Europa.

El Regne Unit defensava una política de pacificació davant l'Alemanya nazi i va comunicar a França que si intervenia a Espanya ajudant la República, la política internacional francesa no tindria el suport britànic davant l'amenaça de Hitler.

França es va doblegar a aquestes exigències i va impulsar la creació d'un **Comitè de No-intervenció**.

La política de no-intervenció va constituir una gran injustícia per a la República i una de les causes que fos derrotada, atès que negava a l'Estat el dret a adquirir armes per defensar-se d'una insurrecció.

3. EL BÀNDOL REPUBLICÀ: GUERRA I REVOLUCIÓ

3.1. Un clima de revolució social

L'aixecament feixista va provocar una situació de crisi profunda en la societat catalana. S'hi va produir una resposta popular contra tots aquells i tot allò que podia tenir relació amb els insurrectes.

L'Església, burgesia, propietaris, classes benestants, catòlics, etc. van ser objecte de persecució durant les primeres setmanes: assassinats, crema d'esglésies...

La violència va arribar a un extrem. Hi van haver unes 8500 morts violentes.

- La conformació d'un poder popular

A finals de juliol de 1936, va sorgir una xarxa de poder popular al voltant dels sindicats i dels partits d'esquerra. En l'àmbit municipal a molts pobles i ciutats **comitès locals**, formats per les organitzacions d'esquerra, van substituir els ajuntaments.

També, com a nou poder revolucionari es va constituir, a iniciativa de la CNT-FAI, el **Comitè de Milícies Antifeixistes** integrat per les forces oposades als insurrectes. Es va ocupar de la formació de les columnes de milicians, de l'ordre públic, de l'organització de la indústria i el treball, etc.

A la resta del territori republicà es va produir una situació semblant, perquè també s'hi va enfonsar el poder de l'Estat. El govern de la República va ordenar la dissolució de l'exèrcit tradicional i la **creació de batallons de voluntaris**, en els quals havien d'integrar-se les milícies populars.

La situació però, es va agreujar des de l'agost a causa del progrés constant de les tropes feixistes, que va posar en qüestió la dissolució de l'exèrcit republicà i la capacitat militar de les milícies.

- Col·lectivitzacions i economia de guerra

Un dels elements centrals del procés de revolució social va ser la col·lectivització d'una gran part de la propietat industrial i agrària. Els treballadors, organitzats en **comitès** es van posar al capdavant de les empreses perquè els empresaris havien estat detinguts o assassinats, o perquè es van apoderar del control i de la direcció de les empreses i van comunicar als amos que des d'aleshores les explotarien en règim d'autogestió.

Una sèrie de decrets del govern de la República de la Generalitat van donar cobertura legal a les confiscacions d'indústries i terres.

- L'11 d'agost del 1936 es va crear el **Consell d'Economia de Catalunya**, que va dissenyar un pla socialista de reorganització de l'economia.
- A l'octubre es va promulgar el **decret de col·lectivitzacions**, que legalitzava el procés col·lectivista.

Al final de la guerra hi havia unes 4500 empreses controlades pels comitès obrers i unes 2000 col·lectivitzades.

Per tal de mantenir l'activitat productiva, es van decretar una sèrie de mesures, com el **control de la banca**, creació d'**entitats de crèdit públic**, etc.

3.2. El govern de Largo Caballero (1936-1937)

A Madrid, el 5 de setembre, el socialista **Largo Caballero** va formar un govern amb republicans i socialistes; dos mesos després, s'hi van incorporar quatre ministres anarquistes (Joan García i Oliver, Joan Peiró i Frederica Montseny).

Largo Caballero pretenia:

- Crear una gran aliança entre les forces republicanes, burgeses i obreres, per guanyar la guerra mitjançant la reorganització de l'Estat, la militarització de les milícies i la formació de l'Exèrcit popular.

Caballero, però, va tenir problemes greus amb els comunistes i anarcosindicalistes.

Els anarcosindicalistes, malgrat que participaven en un **govern d'unitat**, no renunciaven a practicar la seva pròpia política, insistien en les col·lectivitzacions i es resistien a integrar les seves milícies en l'exèrcit.

A Catalunya, Companys va continuar com a president de la Generalitat i es va formar, el 26 de setembre, un **govern d'unitat** presidit per **Josep Tarradellas**.

- Es va dissoldre el Comitè de Milícies Antifeixistes
- Els comitès locals van ser substituïts pels ajuntaments
- Es van centralitzar els serveis policials
- Es va reconstruir l'aparell judicial per posar fi a la violència
- Es van militaritzar les milícies, que estaven aturades al front d'Aragó.

La Generalitat va iniciar la intervenció en l'economia per tal de sotmetre-la a les necessitats de la guerra.

- Els fets de maig del 1937

Els problemes que van afeblir definitivament el govern de Largo Caballero i que van obrir una nova etapa en el govern i en l'organització del bàndol republicà van esclatar a Barcelona els primers dies de maig del 1937 (**Fets de Maig**). El 3 de maig les tensions van esclatar violentament a Barcelona quan les forces de la Generalitat van procedir a desallotjar els anarquistes que havien ocupat l'edifici de la Telefònica, amb el propòsit de fer-se amb el control de les comunicacions.

Això va comportar l'**enfrentament** d'alguns militants de la CNT i del POUM amb els de ERC, UGT i PSUC, que van donar suport a la Generalitat. Al conflicte es van produir més de 200 morts, la derrota dels anarquistes més radicals i una crisi de govern molt profunda.

El conflicte, a més, va servir com a pretext al govern republicà per intervenir a Catalunya amb 5000 guàrdies d'assalt, amb l'objectiu de posar fi a la crisi.

Cada cop es feien més evidents les tensions entre el govern republicà i l'autonòmic per les reticències del govern central sobre la capacitat de la Generalitat per governar, dirigir la guerra i controlar els sectors polítics i sindicals més radicals.

3.3. El govern de Negrín. La resistència a ultrança

Els Fets de Maig van disminuir la influència de l'anarquisme i van **enfortir les posicions comunistes**, sobretot per l'ajuda que la Unió Soviètica prestava a la República. Els comunistes espanyols van exigir la dissolució del POUM i la detenció dels seus líders. Largo Caballero es va negar i va dimitir.

Es va constituir un **nou govern** presidit pel socialista Juan Negrín. El govern va deixar d'incloure els sindicats, CNT i UGT, i es va constituir **només amb partits polítics**, es va il·legalitzar el POUM i els seus líders (Andreu Nin) van ser detinguts.

El govern de Negrín va romandre al poder fins a la fi del conflicte amb l'objectiu de guanyar la guerra. Per això, es va:

- reforçar el poder central
- unificar la direcció bèl·lica
- integrar totes les milícies en l'Exèrcit Popular
- establir un control sobre la producció industrial i l'agrària

Al novembre el 1937 Negrín va **traslladar el govern de València a Barcelona**, on també s'hi havia refugiat el govern basc des de la caiguda del nord d'Espanya.

El govern de Negrín va proposar una **política de resistència de la República** fins a la fi, tot i que mai no va deixar de cercar un acord amb l'enemic que salvaguardés la República i la democràcia. El seu programa dels Treze Punts preveia la permanència de la República. El bàndol franquista no va acceptar entrar en negociacions.

Negrín, amb gairebé l'única ajuda dels comunistes, insistia en la **necessitat de resistir** amb l'esperança que l'inici del previsible conflicte a Europa entre les potències democràtiques i les feixistes alleugerís la presència alemanya i italiana a Espanya.

5. LA ZONA INSURRECTA: LA CONSTRUCCIÓ D'UN ESTAT TOTALITARI

5.1. Militarització i comandament únic

La zona dominada pels insurrectes, s'anomenava **zona nacional**.

El 24 de juliol es va crear a Burgos la **Junta de Defensa Nacional** integrada per militars (Mola, Franco, Queipo de Llano...) i presidida pel general més antic, Miguel Caballenas. La missió era governar el territori ocupat i les primeres mesures que van prendre va ser la prohibició de l'activitat de tots els partits polítics, la suspensió de la Constitució i la paralització de la reforma agrària.

Per a la **direcció de la guerra** va anar guanyant partidaris el **general Francisco Franco**. El seu lideratge en l'exèrcit es va imposar després d'aconseguir que Hitler i Mussolini el reconeguessin com a únic interlocutor

vàlid per negociar el seu suport a la insurrecció. Finalment, el dia 30 de setembre, els militars el van elegir **cap de l'Alzamiento**. L'1 d'octubre del 1936 es va publicar el decret que el nomenava cap del govern de l'Estat i *generalísimo* dels exèrcits espanyols. La Junta de Defensa Nacional va desaparèixer i es va establir una **Junta Tècnica del Estado**, amb seu a Valladolid i Burgos. El quarter general del *generalísimo* es va traslladar a Salamanca.

5.2. La creació de partit únic

A partir d'octubre de 1936, a diferència de la zona republicana, existia un comandament únic i incontestat, però no una uniformitat política. Els insurrectes havien prohibit tots els partits polítics que formaven part del Front Popular i tots els sindicats de classe; només eren legals la Falange Española i de las JONS, i la Comuni3n Tradicionalista (carlins).

Franco, inspirant-se en el model d'Estat feixista italià i alemany, de partit únic i amb un cap amb poders plens, l'abril del 1937 va fer conèixer el **decret d'unificaci3** que establia la creaci3 d'un partit únic, Falange Española Tradicionalista y de las JONS, que comportava la unificaci3 de falangistes i carlins, i en el qual s'havien d'integrar totes les altres forces "nacionals".

Franco esdevenia cap nacional d'aquest partit únic i concentrava així a les seves mans un altre poder. El nou partit va adoptar l'uniforme amb la camisa blava falangista i la boina vermella dels carlins, i la salutaci3 feixista.

5.3. El govern de Burgos

El procés d'institucionalitzaci3 del nou Estat franquista es va iniciar el gener del 1938 amb la formaci3 del **primer govern de Franco**. El nou Estat s'inspirava en el feixisme i defensava un model social basat en el conservadurisme i en el catolicisme. Tenia una ideologia nacional cat3lica.

Es va abolir la legislaci3 republicana, es van **suprimir les llibertats** religiosa, política i sindical i es va imposar censura en la premsa. També es van suprimir els **estatuts d'autonomia** i es va restablir la pena de mort.

La zona nacional havia esdevingut un Estat totalitar.